

XANTIK eta Ximonek etxakixain noiz arraixo pixauko eben Xerapiok San Juan Artixako hegijan harrapotako erbixa. Xantizuan kazarixa, Ximonek gertatu bihar xuan afarixa eta Xerapiok azala xakuan lodixa eta, iñork abixau barik, han agertu xatian, ixa beratzixak ziranian, soziedade barrixan. Mahaixan jarteko, aitzakixaren bat asmaittia komeni xakuan Xerapiori, eta han hasi zuan zarata eta txilixoka animalixa abonaitten: haxe zala benetako erbixa, gurixa, haundixa, ikaragarrixax; merittu izugarrixax eukala ehiztarixak; herrixa enteraitteko, merezi ebela albistia periodikuan eta irratixan zabalketia; berak pixauko ebela pieziori Bittorixan erosittako pixuan eta atarako otzala egundoko fotografixia.

Fan zuan, ba, Xerapio etxera erbi-xori pixaittera, baiña bidetan Xegundueneko Xixilerekin trikix egin xuan eta han ekin txain eten bariko berba-jarixuari, goixak eta behiak, gaiñak eta azpixak astinketan eta ixoten. Jardunaren iturrixa agortu xatenerako, beratzi t'erdixak zittuan. Haren larrixa ba! Etxia urrintxo xakuan eta eurixa hasi zuan gaiñera. Ezkiñako kantoian Xabiñoren panaderixia xaguan eta, ogixa erosi alde, bertan sartu eta erbixa pixau xuan antigualeko balantzan. Argazkixa, berriz, hantxe suertau zan Kaxintok atara txan abixada batian bere **polaroid** kaxkarrarekin.

Bixen bittartian bestioek txorixa kaixolan baiño nerbiosuago xagozan: —**Nora demontre alde egin xoskuk gaxapo horrek? Zubillagako mataderixara be fateko astixa baxakuan, baiña hori ganorabaia eta nagixa jaixo zuan bai, eta honezkeru hala biharko xok.** Han agertu zuan halako batian, bitsa eta izardi-xa darixola, erbixa esku batian eta ogixak eta fotografixia bestian. —**Zer xabillagu, baiña?** bota txan Xantik—**Koixkarreraino fan haiz ala, erbixori pixaittera?** Gixajo-arpegixa ifiñi xuan eta oreixa eta ofiaz-tarrixak piittintxo bat xuabetu zittuan. —**Bueno, ta zenbat kilo xakok, ba?** preguntau otzanian, barregarrixax izan zuan haren erantzuna: —**Hi, ba, hainbeste gorabehera eta zorabixorekin ahaztu egin xatak apuntaittia, baiña ixa dozenerdi eukiko xok.** Etxain sinistu, baiña tripetako zorrixak jan-eske xagozan eta berihela sartu xuain erbixori labian.

Hamabixak izango zittuan mahaixan jarri zirerako. Eta egixa esateko, gosiak erremixau xuan sukaldarixaren prisia. Hain txarra be etxaguan, baiña auke-ran gordintxu. Xerapio gaxixa eguela esaten atrebidu zanian, derrepentian ixildu xuain bestiek: —**Honek zer xakik, ba? Ahixa eta morokilla besterik etxok jan-eta!** Dana dala, armonixax ederra nagusittu zuan azkenera orduko, eta ordubixak aldera han xiharduain oraindiok kantuan: **Baxatozak, baxatozak...**!

ZARATEKUA esaten diote oraindik oñatiar heldu batzuek. **Aitzekua** izenez ere ezagutu genuen gerraostean, Agirrezabaldarrek urte askoan han janari-denda bat eduki zutelako.

Gaur egun, berriz, **Ikas Hiru** edo **Aker** moduan ere identifikatzen da etxe hori, orain horrela deitzen diren alkaldia bat eta taberna bat etxe horretan kokatzen baitira. Bien bitartean beste zenbait denda, aurrezki kutxa eta ardan-degi egon izan da Zaratekoaren beheko aldean.

Erdi Aroz gero, herriguneko etxeei dagokienez, printzipalenetakoa izan da San Antone kale, Zumeltzegirako igotera eta Bakardadeko Ama kalearen artean, **U** zabal baten itxura duela, hedatzen den eraikuntza bikain hau. Orain hiru sarrera eta behebarru desberdin eduki arren, sasoi batean herriko handiki-familia baten egoitza bakarra izan genuen: XVI-XVII. mendetan **Bergantzotarrak** eta XVIII-XIX.etan **Zaratearrak**, gutxi gorabehera. Azkenera orduko, bi deiturak baina sendi bakarra, Zaratear bat Bergantzotar batekin ezkondu zena eta.

XX. mendera arte herriko alkateak jauntxoak izaten ziren txandaka, urtero alkate berria izendatzen zelarik. Bergantzo eta Zarate abizenak sarritan irakur ditzaiegu Oñati alkateen zerrendan. Edononola ere, marka guztiak **Juan Simon Ortiz de Zatek** hautsi zituen: bederatzia aldiz izan zen alkate 1732 eta

1767 bitartean. Eta, besteak beste, ondorengo baserri hauen ugazaba genuen Oñatiko hainbat auzotan: **Altzibar azpikua, Amiño, Artxuixa, Dolaetxe, Gaztelondo, Gori-bar, Liñantzibar, Mendiko azpikua** eta **Berezaoko Zela-barren**.

Azpiramarratekoa da, bestalde, Bergantzo nahiz Zarate Arabatik etorritako deiturak ditugula. Gebarako jaunak arabarrak izanik, normalizat jo behar dugu haien inguruan eta arrimuan beste familia batzuk ere handik paraje hauetara etortzea. Aipatutakoek gain beste izen arabar batzuek ere luzaroan irau du hemen: **Tobalina, Okaritz, Ramirez de la Piscina**, etab. Baina alderantzikoa ere gertatu zen, hots, oñatiar leinu garrantzitsuak Arabako lurretan finkatzea: **Lazarraga, Araotz, NARRIA** eta beste batzuk. Hor dugu beste aztergaitxo bat.

Ikastetxe ere izan zen Zaratekua orain baino lehen, XX. mendearen hasieran moja beneditarrak Frantziatik Oñati-ira iritsi zirenean. Hogeita bost urtean eduki zuten neskatilen kolegioa bertan, 1928an Lezesarriko Altzibar azpikora aldatu ziren arte. Orduan txantxikuarrek **Zarateko mojak** deitzen zieten. Eta amaitzeko, arkitekturari buruzko zertzelada pare bat. Garai desberdinetako aztarna aipagarriak gordezten ditu etxe eder honek, baina bi xehetasun bakarrik nabarmenduko ditut: azken eraberritzean berreskuratutako **leihotxo gotikoa** eta XVI. mendeko **San Antone** behe-erliebe polita.

Eraberritu ondoren, Zaratekoan jarri duten San Antone irudia